

Теегин иньг

Мел кезэчн урдк кевтэн, делкэ уутхн болдж гарв, госпиталд кевтен шавта улс заагт тэндг күүнлэри би харгъвв. Яшкулин школин сургъулин багш хальмгла, Пушкинин шуд „дуньч“ гидж нерэддг, минн сэн иньг болгч, Бадмин Цернлэ би харгъвв.

Цагъан усн гидг газрас доршлад, үд хайлагъд, Цастин нуурмудин хаджугъар бидн йовдж йовлавди. Тер нуурмудур, нари гарх угин Манцин гол гүүдк ордин. Хооридан холд бээх худгудин хаджугъар бидн йовдж йовлавди. Борхтин болн Хачачин элстүдэр дэврдж бидн йовлавди, тегэд, усар элвг Иджд-Морн голас салсн салас болн Далвнгийн нутг мана бмндн байлэ. Сургъулин багш Бадмин Церн хббч күүнэ кбвүн билэ. Терүнэ эцгнн эббргтэ Хар газрур намрлад хбд туудж күүдг, нернь туургсн хббчирин негнн билэ. Ик тавг сүүлтэ, уутхн моньхгр хамрта, хальмг тохмта хбд теггэр туугъад йовсн цагт, тег мел негл кбвнн тарсн тарсн кевтэгъяр кбкрдж щецгэрсн болдж медгднэ.

Теегин түвшүн амр сббгъяр, кбкрсн асхна онь улвртсн брин бнэглэ нийлдж хар-

гъдг цагла, хббч Бадмин тергнн билн суулавди. Тингдж суутл, теегин сббгын серүн герин секатэ уудлар ордж биинан медүлв. Тинн түвшүн сббд, газа хотн дунд темэд кевтлэ. Кевтсн тер темэдин серсхр ббкднн шарлдж кбкрсн брин бнэньн элсн довуд болдж үзгдв. Сургъулин багш Бадмин Церн болн би хойр хальмг таньгчнн туургсн нер йбрэдж, урднн уга-яду, туру-зүдү йовснн чилэд уурсн, одал болхла, тоолгдшго олн хббдэр, олн зун адугъар дүүрсн хальмг тег йбрэдж, чеедж деернн Ленинэ орден болн селанэ эдл-ахугын гайхулин медаль гилвксн хббч Бадмин йбрэдж, чирксэн харгъулдж идэгъан эдлвди.

Цаарандн бидн теггэр дамдал йовдж йовлавди. Тер теегин давста, амн уга нуурмуднн ик зббр болдж нанд медгдв, тер юнъгд гихлэ, урд нег цагт эджго болн уга-яду теегт, ода бээх хамг юмн мел цугтан амнэ джиргълин тблэ бээх болдж гарв, тегэд сургъулин багш Бадмин Церн эврэн бийн хальмг келид орчулсн Пушкинэ „Увлин асхн“ гидг шүлгиг соньсхдн нанд умшв. Тер цаг намрин цаг билэ, бмэран, дулан газр

ордж нисхэр белддях шовулар теегин нуурмуд дүүрнн билэ. Хол газр орад, нүднд зервк үзгдэд, нисэд уга болад хайлдж одх дуньга, шулуи клэтэ аамтхэ заарг шовуд үзгднэ, кбкрэд ургъся ногтан згагт тоодгуд бултдж идшлджасн цаг билэ. Бадмин Церн аньгъуоч кун билэ, терунд теегин кезэньк күүнэ селкн-ухачн бээлэ, тегэд тер эврэнн буугъан авад нур тал гарад, аргъул ишкэд йовдж одв. Туунэ хббнн бу хасн а нанд соньсгдв, дакад дарунь нуурас, үүлн ади дала нугъсд деегшан нисдг гарв. Бидн, хаалгын хаджуд гарад, нур тал машингъян йоввди, нуурин дунд, ик холд хулсн долтр, белкүсцэгъан уснд, сургъулин багш зогсджахн манд үзгдв. Хасн буугын дүүрэн хулсн дунд зйрм-зйрмдэн курджндж соньсгдв, сумн туссн нугъсдуд нисн йовдж, нуурин уснд ундхана, болв тедниг сургъулин багш цуглуудж авхш, тегэд тер алгдсн нугъсдуд усн деер кбвэд йовцхана.

Хавта, мергн гар гидг эн, түрүц юм алдшго гидж, үлү үзсн бээдлтэгъяр мана шофер кель.

Тегэд, тер сургъулин багш негчн юм алдго, дөрвн часд нег ормдан, хулсн заагт зогсв, буугын сум дурлг сумна герт бээсн сумд цугтан чилтлн, негчн алдвр гаргъ-

го, тер хав. Туунэ хббнн, тер хадж алсч шовудан йовдж цуглуулв, гүн уга газртнн усчэд, нуурин кбвэгъур гарч тер ирв, тингэд ирхлэри, эврэн бийн эргүлэд, хадж авсн шовудан бүслчксн, негл овалчксн бвснэ дүргэ болдж тер үзгдв. Туунэ мергн, хуурэ гармуднн, хадж авхар селсн шовудас негчн шову алдл уга авв, эн керг туунэ эрки кергнн билэ. Сум дурлг сумна гергнн гучн нйамн сумн билэ, тер сумдэр дбчн гурнн шову хадж тер авв, нег суммар кесг шовунд тер тусхав. Аньгъуоч болн мергн эрмэн лавтагъяр үзүлдж чалсндан, икэр тер байрлж—ханв, туунэ бичкн гармудтнн хальмг күүнэ эв-дов билэ, тернь теегин олврч күүнэ эв-дов билэ, ягъж медхв, баатр болн аньгъуоч, хальмг олн-амтнэ келнэ билгэр келгдг хоньгърин үй-үрчнн эн биз.

Эн хамгис а уга түвшүн госпиталд бээгъд бидн санввди. Туунэ эцгиннн герт сб харгъсан бидн санввди, Яшкульэ бээсн школин тускиг бидн бас санввди, күүнэ уха авлн сээхн, тегэд ташр акад айтэгъяр, нанд эс медгдг келэр келгдсн, хальмг келид орчулсн, Пушкинэ „Увлин асхн“ гидг шүлгин тускарчн бидн санввди, теегин нуурин тускарчн санввди, тинкэ ондү гаргъдго, аньгъучин гарар хадж авсн, дала шовудар ма-

на „газик“ машингъан дүүргэд ачсанчн бидн бас санввди.

Туунэ дарунь, дэн эклснэс нааран мана хойран келлэ юн болсинн цугтнн негн негнднн келдж бгх кергтэ болв, тегэд сургъулин багш йовдлан келчлэри, эн хамг тоотиг экнэс авн ухалжд медх болдж гарв. Эцкэн ягъж үксна туск, теегин хату догшн намрла, халэдж хадгълджасн отар хббгъан негчн хб фашистярт улдэлго туугъад авч олсн, туургсн хббчнн туск туудж шинэс ухалжд тер санв. Туунэ эцкнн хббдэн теггэр дамджж туув, ташр тигэд эврэнннн гартан, шинькэн гарсн, хббнэ хойр хургъ тер авч йовв, йовхларн Ленинэ орден болн селанэ эдл-ахугын гайхулин медаль гилвксн, элн-кадэн орсн бшмүдэри хучад, чеедждэн шахад бэрэи йовсн болдмн. Увлд хон идшлг увлзгд газрур хббдэн тер т у у д ж күүргв, негчн хб, чимк ббкчн, ноосна нег тасрхачн фашистярт тер бсн уга, негчн хббнэ могълдг махчн фашистяр үзсн уга, түн деер Бадмин Церн бас нигдг немдж кель:

—Мини эцкн фашистярт негчн юм бсн уга... эврэннн хббдэн тер туугъад авч одв, оошгнн царцад хавдснэс клэтэ тер бнэгрдж одв, гарган хургъд авад тер йовсн бээлж тегэд цариснас авч тер гемтдж, нам түгг альд ордасинн

би мелддяхшв. Тингхд фашистяр Элстд билэ, би болхла Сталинградг ноолддж йовлав, ташр би уста, унулта газрт бас йовлдж йовлав, урднн би аньгъуоч йовсн нанд тусан эн газрт күүргв. Би—тегэд мергн хагъач—снайпер болвв, мини тумбочкин хораднь, мана полкин командирин гарта, шишлч мини нернэ то-диг (счет) чи хайгъад олдж авч чадхч.

Сббгъяр туунэ тумбочкин хорегиннн уудлад, тер хорад бээсч цаасн болн бичгүд заагт, мергн Бадмин Церн, найн дөрвн фашистяриг алдж гисн цаасч бээсинн би олдж авв.

Энугэр би зуг то-диг эклвв гидж Бадмин Церн нанд кель лв. Эврэн санлч, нанд тедн—фашистяр кедүг бк збвтэв: эцкнмм тблэ бкнн—негн, Яшкульэ шатасн мана школин тблэ бкнн—хойр, Элстин тблэ бкнн—гурвн... Мана хальмгудин тблэ бкнн, келу хальмгуд алгдсинн чи меднч? Уга, найн дөрвэри тедн нанла тоодж чадшго, тернь тегэд кимд гидж би санджанав,—тавин зун! Терннчн кимд гидж тоолджанав, медджанч?

Хулсн дунд кбндрлго зогсджасн туунэ цогц-бээлнн нанд сангдв, хадж авсч шовуна тудл уга дэврлгъяр болн эндү уга цоклгъяр Церн бидн хойр кесг дакдж ик бврмдж келэвди.

дях хальмг тег нанд сананд орв, байн газр деер байрта—джиргълтэгъяр ирдж кевтсн, намрин гингн сб кезэньк теегин хббчнн чик сээхн селкчлн, теегин иньг хальмг эврэнннн келид орчулсн Пушкинэ шүлгүдчн бас мини сананд орв...Хббчнн ковунэ хуурэ бичкн гарнн, бшггъан неклж авх санан атхата гарнн, кбнджлиннн деернн кевтлэ, маньннннн цагъан боодгъа дорнн, унднн хэрэл уга хойр харнүднн харлэдж үзгав, күүнэ кех, күүчх хамг тоот, туунэ бмннн йовад уга хаалгъ болдж, ирд уга маньгъдурк болдж бээлэ.

Мергн гисчнн зуг нүдн болн гар гидж чи санджанч? гидж муслэзж инэгъад тер кель. Мергн гилгчн юмна түрүн болдж зүркн болдмн... Мел түрүн болдж зүркн.

Тегэд, тер, минн гарим авад, чееджиннн зун хаджүднн, негл теегин алгъмилч шовуна зуркишнн, даамг болн адгъмта зүркнн цокдг газрт тавв. Царцахас дэврдж алдгтан нерэн турулгсн итлг шовууг минн сананд тер орулв. Цагъан уснас Иджд-Морн годин деекшаньк серүн газрур йовдж йовад, тер итлг шовуна тудл уга дэврлгъяр болн эндү уга цоклгъяр Церн бидн хойр кесг дакдж ик бврмдж келэвди.